

Bea van der Heijden en haar zoektocht naar het ex libris

Juni 2011

Een poos na onze kennismaking in Sint-Niklaas vraag ik de Nederlandse kunstenaar Bea van der Heijden of ze een ex libris voor me wil maken. In de laatste wedstrijd van het IEC kreeg ze een eervolle vermelding. Volkomen terecht: het vrije werk dat ze had ingestuurd (*afb. links onder*) was tegelijkertijd rauw en teer, eenvoudig en verwarrend, ingehouden en uitbundig en bovendien gemaakt in een combinatie van grafische technieken die elkaar mooi in evenwicht hielden. Bea van der Heijden zou een aanwinst zijn voor de ex-libriscunst.

Ik stel een zo ruim mogelijk thema voor om haar zo veel mogelijk vrijheid te laten: man en vrouw. Uiteindelijk heeft ze nog nooit een ex libris gemaakt.

Ze antwoordt vlug. Ze wil graag een grafisch werk maken met het voorgestelde onderwerp en stelt voor om bij wijze van experiment aan een ex-librisontwerp te beginnen. (Ik sta er dan nog niet bij stil dat ze het over twee totaal verschillende dingen heeft.) Ze is van plan om zich in mythologische duo's te verdiepen. Zeus en Europa bijvoorbeeld, Amor en Psyche, Orpheus en Euridice. Ze neemt zich voor om inspiratie te zoeken bij kunstenaars als Munch, Rodin, Manet, Picasso en Beckmann. Ze wil nagaan hoe in de kunstgeschiedenis thema's als afscheid, jaloezie, ouderdom, verleiding, zondeval, macht en onmacht worden uitgebeeld.

Ze belooft om me op de hoogte te houden en stelt voor dat ik pas achteraf bepaal of ik me haar ontwerp wil aanschaffen. Een oplage van vijftig is echter onmogelijk. Voor de Feest-reeks die ze naar Sint-Niklaas stuurde werkte ze met lino- en kunststofplaten die na een tiental drukken al beginnen te slijten. Ik ben blij met haar enthousiasme en ga akkoord met haar voorstel. Over oplagen praten we later wel.

December 2011

We hebben afgesproken in de koffiebar van een hotel in Eindhoven, ergens halverwege tussen Bussum en Hasselt. Bea van der Heijden zit aan een hoektafel in een map te bladeren. Ze zegt dat ze me herkent en geeft me een hand. Ze wuift naar een kelnerin die niet komt.

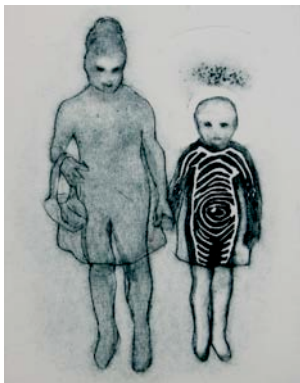
In de map zitten tientallen ontwerpen voor een eerste ex libris (*bv. afb. pag. 2 boven*). Een uitdaging, zegt ze, een nieuw terrein dat ontgonnen kan worden. Ik leg de tekeningen naast elkaar en zeg wat ik ervan denk. Welke ik de mooiste vind en waarom.

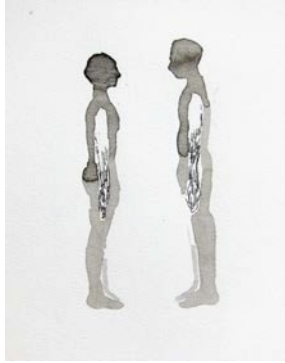
Pas nadat we al een hele poos praten, haalt ze een schrift te voorschijn vol notities, knipsels, ontwerpen (*afb. pag. 2 onder*). Scans van ex librissen, reproducties van kunstwerken, bijgekleurde printerafdrukken, een echt ex libris (via de galerij die haar werk tentoonstelt heeft ze kennism gemaakt met Maartje Strik, dochter van, die Bea een voorbeeld van haar vaders werk gaf). Studiemateriaal, zegt ze. Ik vraag me luid af welke ex-libriscunstenaar zich ooit zo grondig heeft voorbereid. Bea lacht even alsof ze in verlegenheid is gebracht en steekt haar schrift in haar tas. Ach, zegt ze.

Zo veel naakt, zegt ze plots, op die ex librissen. En vaak zo veel onbeschaamdheid. Ze vindt die verrassend, zeker in combinatie met het vergrijzende publiek. Het gaat toch om het karakter, de interessewereld en de eigenheid van de titularis? Zijn al die mensen dan zo begaan met seks? Ik ben het met haar eens dat al het bloot in het huidige ex libris niet alleen te verklaren is door de zucht naar esthetiek. Er is inderdaad nog zo veel meer mooi.

Ze wil terug naar het wezen van het ex libris: een strikt persoonlijk eigendomskenmerk dat uitstraalt wie zijn eigenaar is. Wat moest ze doen met het thema dat ik haar had voorgesteld? Man en vrouw: dat is toch alles? Dat is toch niets? En trouwens, moet mijn wereld op jouw blad? Moet ik niet jouw wereld op een prent overbrengen en daar hoogstens mijn eigen stijl aan toevoegen? Ja, antwoord ik, gedeeltelijk toch. Of nee. Althans niet noodzakelijk.

Ik bestel nieuwe koffie en vertel haar van mezelf wat ze eigenlijk een paar maanden eerder had willen weten. Wat ik doe en gedaan heb en wie er is en waarmee ik mijn leven vul. Ik vertel haar meer dan ik van plan was omdat ze geconcentreerd blijft luisteren.

Ik schuif haar zelfs één van de boeken toe die ik een eeuwigheid geleden heb geschreven. Ze leest wat er op de achterflap staat en kijkt naar mij alsof ze wil zien of het klopt.

Na twee uur vraag ik of ze voldoende heeft en zij hoe het nu verder gaat. Heb ik bijvoorbeeld een deadline voor haar? Deadlines: een overblijfsel van haar loopbaan als grafisch ontwerpster, zegt ze. Ze waren er altijd. Ze bepaalden haar levensritme. Ik stel voor dat ze nu zelf het ritme bepaalt.

Al die ontwerpen, vraagt ze nog, die zijn toch van mij? Ze zou ze graag gebruiken voor een vrije grafiekreeks. Of ik dat goed vind. Of het gebruikelijk is. Het is niet gebruikelijk, zeg ik, maar ik heb geen bezwaar. We geven elkaar een hand en kruisen mekaar als we de parking verlaten.

Maart 2012

Bea vraagt of ik haar tijdens de ruildag in het Steendrukmuseum van Valkenswaard kan ontmoeten. Ze wil me een aantal drukken voorleggen. We spreken af om 12 u, maar niet precies genoeg: ik wacht bij de bar, zij in de hal. Om twintig over nemen we een tafeltje in beslag en zij haalt meteen afdrucken uit een plastic tas, de meeste in een combinatie van technieken. Droge naald, ets, carborundum, lino. Ze heeft tientallen proeven gemaakt van minstens een vijftal ontwerpen en daarnaast ook een paar naamstempels (afb. links onder). Ze vindt de ontwerpen niet allemaal goed. Moeilijk, zegt ze, om een tekening in diepdruk over te brengen. Het beeld wordt anders. Het is niet dezelfde wereld meer.

Ze heeft ondertussen het klassieke ruilmateriaal gezien. Hoe verfijnd, zegt ze, hoe gedetailleerd, wat ik maak lijkt daar niet eens op. Ik zeg dat haar werk meer karakter heeft. Dat ze een eigen taal heeft ontdekt.

Ik stel haar voor aan mensen die toevallig of nieuwsgierig aan het tafeltje voorbijkomen. Ik weet niet zeker of ze daar prijs op stelt. Ze wil niet per se bekend worden of opdrachten krijgen. Vooral het idee dat kunstenaars van verzamelaars richtlijnen moeten aanvaarden vindt ze moeilijk te verteren. Ze zal een andere invalshoek moeten vinden, zegt ze, een andere houding, als ze hiermee verder wil. Ze heeft het over een zwangerschap die je voor iemand anders draagt.

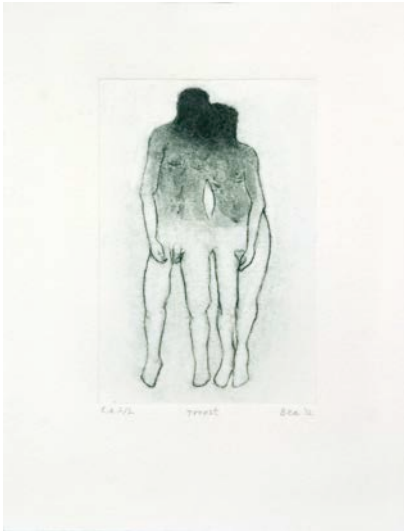
Het verschil tussen vrije grafiek en ex libris is haar verder niet voldoende duidelijk, zeker nu blijkt dat die disciplines steeds meer naar elkaar lijken toe te groeien. Vrij werk, zegt ze, verandert toch niet als daar plots een naam van een individu bij staat? En een uitgewerkt idee van een kunstenaar is toch geen ex libris gewoon omdat een verzamelaar dat mooi vindt? Dat zegt toch alleen maar iets over de kunstenaar, niet over de verzamelaar? En hoe valt het te rijmen dat verzamelaars eisen kunnen stellen aan kunstenaars en daar slechts een luttel bedrag voor moeten betalen? Tien euro voor een blad kleingrafiek is toch niet in verhouding met de prijzen in galeries? Trouwens, als je blad technisch ingewikkeld is of je hebt geen jaren drukervaring, neemt het afdrucken toch onbetaalbaar veel tijd in beslag? En vijftig of honderd afdrucken? Ik kan per plaat hoogstens een vijftiental drukken maken.

Ik roep wat mensen naar onze tafel, een aantal neemt ongevraagd plaats. De vrouwen noemen haar een jonge kunstenaar, de mannen een mooie verschijning. Ze willen Bea graag overhalen om de stap naar het ex libris te zetten, maar ik zie in haar blik dat hun verhalen eerder afschrikken dan aanmoedigen. Het idee dat ze na haar introductie door mensen zal benaderd worden die haar deadlines en beperkingen zullen opleggen, verontrust haar. Ze heeft nog zoveel op stapel staan en zoveel uit te proberen. Het ex libris is niet meer dan een uitdagend project, geen beoogde carrière. Maar ze wil erover nadenken. De lithografie misschien? Daarmee kan ze haar schetsen op een minder arbeidsintensieve manier reproduceren. Een vriend zou voor haar kunnen lithograferen. Maar die moet ook worden vergoed, toch? We spreken uiteindelijk af dat ze van de twee ontwerpen die ik heb geselecteerd twintig afdrucken zal maken. Ze vindt mijn keuze de goede. De ontwerpen passen trouwens bij het boek dat ze met plezier heeft gelezen. En wil ik nu niet eindelijk gaan ruilen?

Ze koopt nog de litho die Hedwig Pauwels in het museum heeft gedrukt en kust me op de wang voordat ze naar haar afspraak in een galerie vertrekt.

April 2012

Op vakantie in Zuid-Spanje krijg ik een telefoontje van Bea. Isolde, mijn jongste dochter, neemt op, ik ben aan het joggen. Ook Bea's tweede oproep mis ik. Als ik de volgende dag zelf bel, is ze er niet. Ik stel voor dat ze mailt indien de boodschap dringend is. De mail komt een paar dagen later: hoe lastig ze het ook vindt om me teleur te stellen, ze heeft besloten niet met ex librisen verder te gaan. Het resultaat van haar zoektocht is immers geen echt boekmerk geworden. Ze verontschuldigt zich voor het feit dat ik tijd en moeite heb gestoken in een project dat geen doorgang vindt. Vervolgens belooft ze van ieder ontwerp een afdruk te sturen – de term die ze gebruikt is 'een kleingrafiek' – en benadrukt ze dat ze onze gedachtewisselingen over het wezen van het ex libris heel waardevol heeft gevonden.

Haar boodschap is (inderdaad) een ontgoocheling. Ik beschouw haar beslissing als een gemiste kans, en mail dat zodra ik thuis ben. Ik vermoed dat er nog andere motieven zijn die haar besluit hebben beïnvloed. Ook die meld ik.

Bea neemt haar tijd om te antwoorden: ze wil zo precies mogelijk formuleren. Het ging, schrijft ze, om een onderzoek naar het verschil tussen kleingrafiek en ex librisen. De zoektocht heeft haar geleerd dat ze bij de kleingrafiek moet blijven en niet de illusie mag wekken dat ze ex librisen maakt. Ze vindt het moeilijk om een vrije voorstelling – want uiteindelijk zijn haar beelden h  r beelden en niet die van de toekomstige eigenaar - te rijmen met een ex libris. Het is niet voldoende dat de eventuele titularis een sterke band voelt met het beeld – die band is er immers ook met autonoom werk, anders schaft de liefhebber het zich niet aan – het zou zo individueel moeten zijn dat alleen die specifieke persoon door het werk gekarakteriseerd wordt, en dat is niet het geval. De toevoeging van een naam (of een naamstempel) verandert aan dit gegeven weinig: het is nog steeds geen (goed) ex libris.

Haar beslissing heeft echter niets te maken met beperkte vrijheid. Ze heeft net veel vrijheid gekregen. Maar ze verkiest het autonoom werk boven het werken in opdracht: dat laatste heeft ze als grafisch ontwerpster lang genoeg gedaan. Ze wil haar eigen verhaal vertellen. De relatief geringe vergoeding is eveneens niet het punt. Ook in haar vrije grafiek heeft ze wel eens het gevoel dat de juiste verhouding tussen tijdsinvestering en opbrengst zoek is. Verder is het wereldje van het ex libris zeker niet de reden om ermee te kappen, ook al voelde ze zich niet helemaal op haar gemak bij de eerste kennismaking. De provocerende beelden die ze tijdens haar zoektocht aantrof zijn eveneens geen echte hindernis geweest, eerder een opmerkelijk gegeven.

W  l een bijkomend bezwaar is het feit dat ze de technische expertise (en het gepaste gereedschap) mist om fijne typografie en scherp gedetailleerde beelden te maken. Ze zou bovendien aanpassingen moeten doen om grotere oplagen aan te kunnen, en ze wil zich daar niet meteen in specialiseren: de zoektocht naar de uitbeelding van haar thema's vindt ze belangrijker.

Bea zal me op de hoogte houden van de nieuwe ontwikkelingen in haar werk en me de aangekondigde werkjes versturen. Ze wil ook blijven horen hoe het mij vergaat. Wie weet komt er vlug weer een boek? De twee grafiekbladen krijg ik twee dagen later (*afb. links boven*). Ik vind ze nog steeds 'hoe mooi', maar toch meer 'hoe jammer'.

Juni 2012

Op mijn verzoek om me voor dit artikel extra beeldmateriaal te bezorgen, stuurt Bea meteen een foto van zichzelf en een hele reeks afbeeldingen waarvan ze zich twee dagen later afvraagt of ze wel kunnen dienen. Ja hoor, kijk maar.

Karl Vissers